

УДК 355.486(=622.82)(477)“1939/1945”

© *Наталія ФІЛАТОВА*

ЗАПИТ ПРО МАОРІЙСЬКОГО ВОЇНА, ЗАГИБЛОГО В УКРАЇНІ

Проаналізовано участь 28-го маорійського батальйону в Другій світовій війні. Досліджено історію створення та переформування впродовж війни табору Stalag VIII В. Розкрито історію трагічної долі єдиного воїна-маорі, рядового Паурамуа Ніхоніхо, учасника Другої світової війни, який загинув і був похований в Україні в 1945 р.

Ключові слова: Друга світова війна, Нова Зеландія, 28-й маорійський батальйон, Паурамуа Ніхоніхо, Вапнярка.

Здавалося б, що може пов'язувати Україну, розташовану на європейському континенті, з Новою Зеландією – острівною державою в Тихому океані? Однак відповідь на це питання очевидна: людські долі, які, перетинаючи тисячі кілометрів, вічний спочинок знаходять на чужій землі.

Нещодавно до Національного музею історії України у Другій світовій війні надійшов лист із Веллінгтона з проханням надати інформацію про загиблого в Україні маорійського воїна – Паурамуа Ніхоніхо та допомогти розшукати його могилу [5]. Під час листування з представниками державної телевізійної компанії «Те Амокура Продакшн» науковці дізналися, що колектив працює над проектом документального фільму про маорійського солдата, виконуючи заповіт його племінниці – Вапнярки, названої так на честь того місця, де загинув її дядько Паурамуа під час війни.

Дівчинка народилася 25 вересня 1945 р. і була першою дитиною після смерті Ніхоніхо у великій родині. Вапнярка мала не лише незвичне для маорі ім'я, а й відіграла важливу роль у боротьбі за права корінного народу маорі в Новій Зеландії. Зацікавившись цією історією, музейні співробітники розпочали пошук.

У Другу світову війну Нова Зеландія вступила одночасно з Великою Брита-

нією – 3 вересня 1939 р. і до кінця війни воювала у складі антигітлерівської коаліції [4, 151]. Новозеландські війська (близько 140 тис. осіб) брали участь у бойових діях проти німецьких та італійських військ у Греції, Північній Африці та у війні з Японією на Тихому океані [8, 604–605]. Під командуванням генерал-лейтенанта Бернарда Фрейберга були сформовані дві Новозеландські експедиційні сили, ударною в складі яких була 2-га новозеландська дивізія. 28-й батальйон дивізії цілковито складався з представників корінного народу маорі [7].

Цей військовий підрозділ був створений з урахуванням досвіду новозеландського батальйону, що воював у Першій світовій війні.

На офіцерські та унтер-офіцерські посади військової частини призначалися новозеландці європейського походження, зокрема перший командир батальйону Дж. Дітмер, його заступником був наполовину маорі – Дж. Бертран.

До рядового складу підрозділу набирали ще не одружених маорі, віком від 21 до 35 років, пізніше – жонатих чоловіків, які мали не більше двох дітей. Увесь контингент маорі, який мали призвати до війська, погоджувався з вождями племен.

Паурамуа був молодший за віком від тих, кого призивали на військову службу. На початку війни йому минуло лише 16 років. Проте хлопець мав риси, притаманні воїнам-маорі.

Рядовий Паурамуа Ніхоніхо (особистий номер 39785), 1923 р. н., служив у новосформованому 28-му маорійському батальйоні 2-ї новозеландської дивізії 8-ї армії Збройних сил Великої Британії [5].

28-й маорійський батальйон, створений на початку 1940 р., упродовж квітня – травня 1941 р. воював у Греції та на Криті, у червні 1941 р., пройшовши підготовку для ведення військових дій у пустелі, був направлений до Єгипту. Із серпня 1941 р. формування перебувало на позиціях під Ель-Аламейном (Єгипет), де впродовж вересня – жовтня будувало шляхи. Підрозділ брав участь у бойових діях у Єгипті, Лівії та Сирії, з квітня 1943 р. – у Тунісі.

У листопаді 1942 р. 2-га новозеландська дивізія і 28-й маорійський батальйон, зокрема, відіграли вирішальну роль під час прориву позицій противника.

У ході битви під Ель-Аламейном, яка відбувалася в два етапи (1–27 липня та 23 жовтня – 5 листопада 1942 р.) маорі серед німецького командування здобули репутацію «мисливців за головами». Упродовж двотижневих наступальних дій у кінці жовтня – на початку листопада 1942 р. 8-ма британська армія розгромила німецько-італійське угруповання під командуванням генерал-фельдмаршала Е. Роммеля під Ель-Аламейном [3, 216–217]. Ця битва відрізнялась від усіх попередніх боїв у пустелі. «Вона фактично позначила собою «поворот долі». До Ель-Аламейну ми не знали перемог, після Ель-Аламейна ми не знали поразок» – так оцінив значення цієї битви у війні У. Черчилль [10, 189].

Добра репутація батальйону маорі в Північній Африці позначилася на тому, що маорійців під час бойових дій часто ставили в перші ряди атакуючих. У роки Другої світової війни 28-й маорійський батальйон серед новозеландських

військ здобув найбільшу кількість нагород. Генерал-лейтенант Б. Фрейберг, підсумовуючи бойовий шлях 2-ї новозеландської дивізії, зазначив, що «не було більш прославленого піхотного з'єднання, яке брало б участь у такій великій кількості боїв і зазнало втрат більших, ніж батальйон маорі». За час існування в батальйоні пройшли службу 3600 осіб, були вбиті і померли від ран – 649, поранено – 1712 воїнів [1].

У вересні 1942 р. маорійський воїн Паурамуа Ніхоніхо потрапив у полон під Ель-Аламейном. Відтоді почався його страдницький шлях по таборах для військовополонених. Спочатку Ніхоніхо перебував у таборах в Італії, потім був відправлений до Stalag VIII B (згодом – Stalag 344 Lamsdorf Polen), що розміщувався у Верхній Силезії поблизу м. Ламсдорф на території Німеччини (нині Польща).

Це найдавніший табір на території Європи, який функціонував майже 100 років і був відомий ще за часів франко-пруської і Першої світової воєн. У 1933 р. табір став полігоном для нацистських організацій, а з 1936 р. – навчальним полігоном для гітлерівського Вермахту. Наприкінці 1939 р. його перепрофілювали в табір для військовополонених, з вересня до табору почали прибувати перші польські бранці. З 1940 р. сюди відправляли інтернованих солдатів із країн, які воювали проти нацистської Німеччини: британців, французів, бельгійців, югославів, греків, американців. Полонені працювали на нацистську Німеччину на шахтах, у промисловості, сільському господарстві [6, 116].

Наприкінці 1941 р. в таборі кількість військовополонених із країн Британської співдружності становила – 17 734 особи. Восени 1942 р. із них сформували єдину групу, яка отримала назву «Брітентабір». Військовополонених з інших держав перевели до Stalag VIII D [6, 119].

На початку німецько-радянської війни поблизу був організований табір Stalag VIII F, куди потрапляли радянські бранці; з кінця травня 1943 р. цей табір став підпорядковуватися Stalag VIII B.

У кінці 1943 р. Stalag VIII B перейменували на Stalag 344 Lamsdorf Polen. До його складу ввійшли табори для військовополонених із країн Британської співдружності та радянських бранців. На той час у таборі перебувало 121 384 полонених: 32 124 з армій союзників, а також 147 греків, 69 633 радянських в'язнів та 10 410 італійців [6, 117].

Спочатку нацисти до всіх в'язнів ставилися однаково: порушників дисципліни били, траплялися випадки, коли їх заковували в кайдани. Але завдяки сприянню Міжнародного Червоного Хреста знущання припинилися. Напризволяще були кинуті лише радянські військовополонені, які мали тавро – «зрадника Батьківщини».

У 1944–1945 рр. ставлення нацистів до військовополонених з армій союзників змінювалося залежно від змін на фронті. Цій категорії в'язнів підвищили заробітну платню, вони могли вільно пересуватися до сусідніх таборів, не зазнавали голоду. Кожний воїн раз на тиждень отримував 5-кілограмову посылку

з продуктами від Міжнародного Червоного Хреста. Для полонених були створені умови щодо відправи релігійних обрядів, а також проведення культурного і спортивного життя. Незважаючи на все це, в'язні організували рух Опору. Звичним явищем стали втечі, підготовлені за допомогою польських полонених та обслуговуючого персоналу, траплялися спроби викрадення літаків [6, 117].

Нацистське командування, не бажаючи визволення полонених Червоною армією та усвідомлюючи використання військовополонених із країн Британської співдружності для торгів із союзниками, всіх в'язнів табору Stalag 344 Lamsdorf Polen наприкінці війни в Європі етапувало пішки вглиб країни [11]. У таборі залишилися 3 тис. хворих радянських військовополонених, а також нездатні до маршу бранці з країн Британської співдружності. 17 березня 1945 р. всіх в'язнів табору звільнили війська Червоної армії [12]. Серед визволених був і Паурамуа Ніхоніхо та 35 британських військовиків.

Згідно з рішеннями Ялтинської міжнародної конференції керівників трьох союзних держав – СРСР, США та Великобританії було укладено «Домовленість між союзними державами щодо військовополонених і цивільних осіб». У додатку № 1 йшлося про військовополонених і цивільних осіб, визволених військами під Радянським командуванням, і військами під Британським командуванням [9, 263–268].

Колишні військовополонені підлягали обов'язковій репатріації на Батьківщину. Компетентні британські та радянські військові органи мали забезпечувати визволених громадян продовольчими товарами, одягом, житлом, медичним обслуговуванням, транспортом під час репатріації, а також видавати, згідно з попередніми домовленостями, відповідні грошові позики [9, 266]. Воїни союзницьких армій, звільнені радянськими військами, прибували в розпорядження Управління уповноваженого з репатріації при РНК СРСР. З розвідувальною і контррозвідувальною метою з ними безпосередньо працювали відповідальні особи з Москви.

Рядовий Ніхоніхо разом із 35 британськими військовими був відправлений за маршрутом Рембертув (Варшава) – Одеса. Їх доправляли до морського порту, який у СРСР був базовим для репатріації громадян Франції, США та країн Британської співдружності [2]. Їхали в одному вагоні в складі військового ешелону, у супроводі охорони.

В офіційному документі, що надійшов до Британської Військової Місії у Веллінгтоні 10 вересня 1945 р., повідомлялося, про те, що «9 квітня 1945 р. рядового Парамуа Ніхоніхо було направлено до Одеси. Під час слідування він поведився недисципліновано, самовільно залишив ешелон на ст. Рахни. Потім, наздоганяючи потяг, намагався забратися на платформу, де знаходився секретний вантаж. На кілька попереджень охорони не зреагував, і був убитий».

Аналізуючи офіційні документи та свідчення британських вояків, які перебували в тому потязі, науковці дійшли висновку, що не все відбулося так, як описано. З ешелону на ст. Рахни було дозволено вийти за покупками лише репа-

триантам, які мали гроші. Ніхоніхо повернувся до вагона напідпитку, там зчинив бійку, за що його викинули з потяга. Наздоганяючи ешелон, він заскочив в останній вагон, у якому їхали цивільні особи. Що насправді там сталося – встановити не вдалося. Проте було засвідчено, що маорійського солдата вбили пострілом у спину.

У кривавому протистоянні Другої світової війни людське життя було цілковито знецінено. Незважаючи на неадекватну поведінку Паурамуа, ніяк не можна виправдати вчинок охоронця, який відкрив вогонь по беззбройній людині. Смерть маорійського солдата засвідчила антигуманне ставлення радянських військових до людського життя взагалі та до військовополонених як до злочинців зокрема.

У випадку, що розцінювався як надзвичайна подія, в оперативному порядку проводили розслідування, складали відповідні документи. Убитого Паурамуа поховали 15 квітня 1945 р. на існуючому кладовищі, окремо від місцевих громадян неподалік ст. Рахни, на кладовищі смт Вапнярка (нині сортувальна залізнична станція Одеської залізниці) Томашпільського району Вінницької області [5].

Новозеландську знімальну групу, що приїхала в Україну в пошуках могили маорійського воїна, очолив син Вапнярки – Те Рау Купенга. Телевізійній компанії «Те Амокура Продакшн» пощастило знайти у смт Вапнярці (за допомогою місцевих активістів) 80-річного краєзнавця, який вказав на старому кладовищі з військовими похованнями червоноармійців на окремо розміщену могилу з хрестом – імовірним похованням новозеландського солдата. Мабуть, серце підказало сину Вапнярки – Те Рау, що там лежить маорійський воїн. На могилу свого предка він привіз портрети батьків Паурамуа Ніхоніхо і своєї матері. На місці поховання воїна був проведений маорійський ритуал.

Спілкуючись з новозеландцями, музейники дізналися про самобутність та достоїнства народу маорі – мудрість, мужність, співчуття, цілісність, самовладання та віру. Маорі з дитинства виховували хлопчиків такими, щоб вони могли протистояти незгодам і вижити в навколишньому середовищі, їх ростили спритними і сильними, справжніми воїнами. Для воїна-маорі полон вважався ганьбою. Однак у роки Другої світової війни, щоб вижити в полоні і повернутися додому, треба було мати значно більше сил і мужності, ніж загинути в бою зі зброєю в руках.

Приязна аура музею сприяла взаєморозумінню, адже люди, що жили в протилежних частинах світу і розмовляли різними мовами, зрозуміли одне одного.

Прем'єра документального фільму про маорійського солдата Паурамуа Ніхоніхо, який загинув і похований на українській землі, відбудеться 25 квітня 2019 р., що відмічається в Новій Зеландії як День пам'яті воїнів, «які служили і загинули в усіх війнах, конфліктах та операціях з підтримання миру» [7].

Однополчани 28-го Маорійського батальйону.
У другому ряду по центру – рядовий Паураму Ніхоніхо

Хені Нохака – мати Паурамуа

Парануї Ніхоніхо – батько Паурамуа

[ARMOURY](#) [To Kākano](#) [LIBRARY CATALOGUE](#) [WEBSITE](#) [library resources](#) [natural history](#)

CENOTAPH DATABASE

[ancestry](#) [ADVANCED SEARCH](#) [ARMOURY RESOURCES](#) [BOOK OF REMEMBRANCE](#)

[WHO WERE THEY?](#) [WHERE DID THEY COME FROM?](#) [WHERE DID THEY GO?](#)

FULL NAME	Pouramua Nihoniho Nihoniho
RANK LAST HELD	Private
FORENAME(S)	Pouramua Nihoniho
SURNAME	Nihoniho
ALSO KNOWN AS	<ul style="list-style-type: none"> • Pouramua • Robert Tahura
WAR	World War II, 1939-1945
SERIAL NO.	39795
GENDER	Male
FIRST KNOWN RANK	Private
OCCUPATION BEFORE ENLISTMENT	Labourer
TEXT OF KIN	Mr Pakeku Nihoniho (father), Waitakaro, New Zealand
MARITAL STATUS	Single
ENLISTMENT ADDRESS	Waitakaro, Ruatoria, New Zealand
MILITARY DISTRICT	Ruatoria
BODY ON EMBARKATION	Second New Zealand Expeditionary Force (2NZEF), 2nd Echelon
EMBARKATION UNIT	28 (Maori) Battalion
NOMINAL ROLL NUMBER	WW2 2
PAGE ON NOMINAL ROLL	WW2 139
FOYDATE OF CAPTURE	4 September 1942
LAST UNIT SERVED	28 (Maori) Battalion
PLACE OF DEATH	Russia
DATE OF DEATH	15 April 1945
AGE AT DEATH	26
YEAR OF DEATH	1945
CAUSE OF DEATH	Died while Prisoner of War
MEMORIAL NAME	<ul style="list-style-type: none"> • Alamein Memorial, El Alamein War Cemetery, Egypt • Auckland War Memorial Museum, World War 2 Hall of Memories
MEMORIAL REFERENCE	Column 104.
BIOGRAPHICAL NOTES	Pouramua Nihoniho was the son of Pakeku Nihoniho and of Hani Nihouka Nihoniho (nee Hongera), of Hiruharama, Auckland, New Zealand.
ADDITIONAL INFORMATION	Name appears as Pouramua in Nominal Rolls, as Pouramua in Commonwealth War Graves
FURTHER REFERENCED	<ul style="list-style-type: none"> • 28th Maori Battalion Website 1941-1945. URL: http://www.28maoribattalion.org.nz • Portrait published in Souter (2008) • Cody, J. (1996). 28 (Maori) Battalion. Wellington: Dept. of Internal Affairs, War History Branch. Digital copy.
SOURCES USED	<ul style="list-style-type: none"> • Auckland Museum. Roll of Honour, Auckland Province, 1939 - 1945. Auckland War Memorial Museum Library. MS 93/139. • Second New Zealand Expeditionary Force Nominal Roll No. 2 (Embarkations to 30th June, 1940) • Commonwealth War Graves Commission URL http://www.cwgc.org • Souter, M. (2008). Nga tama toa = The price of citizenship : C Company 28 (Maori) Battalion 1939-1945. Albany, N.Z. : David Beaman. • List of 2NZEF Prisoners of War, 1941-1945. Auckland War Memorial Museum Library. MS 2009/8.

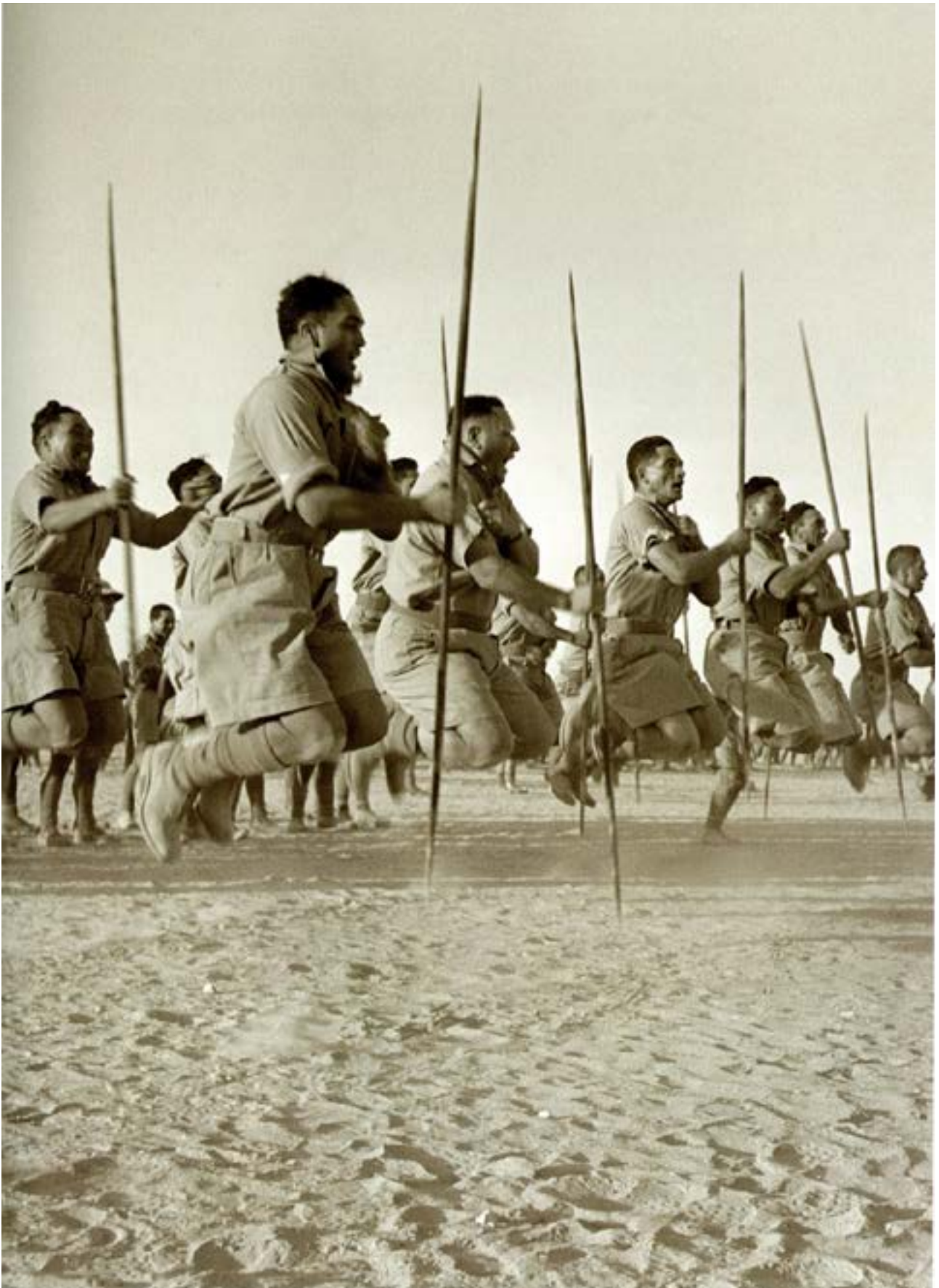
[Read our terms and conditions](#) | [Add your relative's information to Cenotaph](#)

http://muse.aucklandmuseum.com/databases/Cenotaph/30281.detail?Ordinal=1&c_sur... 2/09/2014

Інформація про Ніхоніхо Оклендського воєнно-історичного музею

Батальйон маорі виконує гаку. Північна Африка, 1941 р.

Треба бути безстрашним, як дерево і камінь

Вапнярка із родини Паурамуа

Джерела та література:

1. Батальон маори [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Батальон_маори. – Назва з екрана.
2. Батлер Сьюзен. Сталин и Рузвельт. Великое партнерство / Сьюзен Батлер; [пер. с англ. А.Б. Мовчана]. – М.: Эксмо, 2017. – 672 с. (Глобальная шахматная доска. Главные фигуры).
3. История Второй мировой войны 1939–1945: в 12 т. Т. 6: Коренной перелом в войне / Ин-т военной истории М-ва обороны СССР и др. – М.: Воениздат, 1976. – 520 с.
4. История Второй мировой войны 1939–1945: в 12 т. Т. 12: Итоги и уроки / Ин-т военной истории М-ва обороны СССР и др. – М.: Воениздат, 1982. – 496 с.
5. Книга вхідної кореспонденції Національного музею історії України у Другій світовій війні. – Вх. № 904//2018 р.
6. Некрасова Л. Военнопленные лагеря Ламбиновице / Л. Некрасова // Військовий полон та інтернування. 1939–1956. Погляд через 60 років / Матеріали міжнародної наукової конференції 2–4 червня 2006 р. / Ред. кол.: Ульріх Аустермюлле, Г. Боряк та ін. – К.: Парламентське вид-во, 2008. – С. 115–119.
7. Нова Зеландія в Другій світовій війні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Нова_Зеландія_в_Другій_світовій_війні. – Назва з екрана.
8. Советская Военная Энциклопедия: в 8 т. Т. 5: Линия адаптивной радиосвязи – Объектовая ПВО. – М.: Воениздат, 1978. – 688 с.
9. Советский Союз на международных конференциях периода Великой Отечественной войны, 1941–1945 гг.: сборник документов. Т. 4: Крымская конференция руководителей трёх союзных держав – СССР, США и Великобритании (4–11 февр. 1945 г.) / М-во иностр. дел СССР. – М.: Политиздат, 1984. – 302 с.
10. Черчилль Вінстон. Спогади про Другу світову війну: у 2 т. Т. 2 / В. Черчилль; пер. з англ. П. Таращука. – К.: Вид-во Жупанського, 2018. – 552 с. – (Історична думка).
11. Stalag 318/VIII F (344) Lamsdorf [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lamsdorf.com/history.html>. – Назва з екрана.
12. Stalag 318/VIII F (344) Lamsdorf [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cmjw.pl/ru/obozy1/lata1939-1945/stalag-318viii-f-344-lamsdorf/>. – Назва з екрана.

© *Наталія ФІЛАТОВА*

ЗАПРОС О МАОРИЙСКОМ ВОИНЕ, ПОГИБШЕМ В УКРАИНЕ

Проанализировано участие 28-го маорийского батальона во Второй мировой войне. Изучена история создания и преобразования в течение войны лагеря Stalag VIII B. Изложено историю трагической судьбы единственного воина-маори, рядового Паурамуа Нихонихо, погибшего и похороненного в Украине в 1945 г.

Ключевые слова: *Вторая мировая война, Новая Зеландия, 28-й маорийский батальон, Паурамуа Нихонихо, Вапнярка.*

© *Natalia FILATOVA*

REQUEST FOR A MAORI SOLDIER DECEASED IN UKRAINE

The participation of the 28th Maori Battalion in the Second World War was analyzed. The history of creation and reformation of the Stalag VIII B during the war is researched. The story of the tragic fate of the warrior-Maori, Private Pauramua Nihonikho, a participant of the Second World War, who was deceased and buried in Ukraine in 1945 was revealed.

Keywords: *Second World War, New Zealand, 28th Maori Battalion, Pauramua Nihonikho, Vapniarka.*